pool

06

Kurt Lüscher, Andreas Hoff, Gil Viry & Eric Widmer, Mariano Sánchez,
Giovanni Lamura & Marta Renzi, Andrzej Klimczuk, Paulo de Salles Oliveira,
Ágnes Neményi, Enikő Veress, Cecilia Bjursell & Ann-Kristin Boström,
Gražina Rapolienė & Sarmitė Mikulionienė, Sema Oğlak & Ayşe Canatan

Generationen, Generationenbeziehungen, Generationenpolitik
Generations, intergenerational relationships, generational policy
Générations, relations intergénérationelles, politiques de générations
Generaciones, relaciones intergeneracionales, política generacional
Generazioni, relazioni intergenerazionali, politica generazionale
6. Pokolenia, relacje międzypokoleniowe, polityka relacji międzypokoleniowych
Gerações, relações intergeracionais, política geracional
Nemzedékek, nemzedékek közötti kapcsolatok, nemzedéki politika
Generații. Politici generaționale și relații intergeneraționale
Generation, relationer mellan generationer, generationspolicy
Kartos, kartų santykiai, kartų politika
Kuşaklar, kuşaklararası ilişkiler, kuşak politikası

06

Ein mehrsprachiges Kompendium
A multilingual compendium
Un abrégé multilingue
Un compendio multilingüe
Un compendio multilingue
Wielojęzyczne kompendium
Um compêndio multilíngue
Többnyelvű kompendium
Un compendiu multilingvistic
Ett mångspråkigt kompendium
Daugiakalbis kompendiumas
Çok dilli bir Rehber

GENERATIONES

„Generationes" to wolna sieć naukowców z różnych krajów i dyscyplin zajmujących się analizą zagadnień międzypokoleniowych w teorii, metodologii, badaniach i polityce. Jest wspierane finansowo przez Centrum Doskonałości „Kulturowe Podstawy Integracji Społecznej" działające na Uniwersytecie w Konstancji (Niemcy).

„Generationes" ist ein freies Netzwerk von Wissenschaftlerinnen und Wissenschaftlern, in unterschiedlichen Ländern und Disziplinen, die sich mit aktuellen Fragen der Generationenanalyse in Theorie, Methodologie, Empirie und Politik beschäftigen. Es wird vom Exzellenzcluster „Kulturelle Grundlagen von Integration" der Universität Konstanz gefördert.

"Generationes" is a free network of scholars from different countries and disciplines concerned with the analysis of intergenerational issues in theory, methodology, research and policy. It is financially supported by the Center of Excellence „Cultural Foundations of Social Integration", University Konstanz

06

Edition 2016

© Universität Konstanz 2016
This book is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits use, duplication, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, as long as you give appropriate credit to the original author(s) and the source, provide a link to the Creative Commons license and indicate if changes were made.

ISBN 978-3-89318-074-5

Downloads:
www.generationen-compendium.de

Unterstützt von: EXZELLENZCLUSTER Kulturelle Grundlagen von Integration UNIVERSITÄT KONSTANZ

Wprowadzenie

Jak wspomniano we wstępie, w tym projekcie przyjmujemy jedną z kilku możliwych perspektyw analizy „pokoleń". Na samym początku należy zwrócić uwagę na następujące sformułowanie: kiedy ludzie postrzegają siebie - lub gdy inni postrzegają ich - jako członków pokolenia, uznają że przynależność do pokolenia jest ważna dla ich tożsamości społecznej, a tym samym dla ich działań. Zakres tego zjawiska zależy od sytuacji, zadań i środowiska społecznego poszczególnych ludzi. Ten punkt widzenia może być szczególnie przydatny do analiz życia w „postmodernistycznych" społeczeństwach, gdzie kluczową pozycję zajmuje pytanie o to jak ludzie rozwijają swoją tożsamość indywidualną i zbiorową.

Ten punkt wyjścia pozwala na określenie ram koncepcyjnych do analiz relacji pokoleniowych. Odnosi się on do dobrze znanego narzędzia heurystycznego „status pokolenia – pokolenie jako rzeczywistość – pokolenie jako jednostka" autorstwa Karla Mannheima, w którym również, choć przy użyciu odmiennych założeń, wskazane zostało znaczenie świadomości i tożsamości.

Przyjęta perspektywa kieruje naszą uwagę na relacje między członkami różnych pokoleń i na ich dynamikę, co wymaga szczególnego skupienia się na kwestiach socjalizacji i generatywności. Proponujemy stosowanie specyficznej terminologii w tym zakresie. Doświadczenie ludzkiej doczesności, rozumienie generatywności i wreszcie poszukiwanie sensu życia są zawsze aktualnymi tematami. Są to zarówno zagadnienia historyczne, jak i bieżące. Sprzeczna dynamika teraźniejszości i niepewność przyszłości wzmacnia zainteresowanie aktualnymi „problemami pokoleń" (w nawiązaniu do Karla Mannheima, prekursora teorii pokoleń).

Prezentowana tu perspektywa jest odmienna od podejścia, które postrzega pokolenia jako kategorie społeczne lub „grupy" porównywalne do klas społecznych (pojęcie pokolenia w ujęciu historycznym). Niemniej należy rozważyć pytanie o to czy takie „wspólnoty podzielanych przeżyć i doświadczeń" można zaobserwować w pierwszej kolejności. Jeszcze inna perspektywa koncentruje się na pokoleniach rodzin (pojęcie pokolenia jako ogniwa w ciągu genealogicznym).

Nasza perspektywa pozwala na wypracowanie porozumienia między tymi dwoma podejściami poznawczymi. Jednakże ponieważ relacje międzypokoleniowe muszą być zorganizowane pod uwagę należy brać także warunki strukturalne i społeczno-demograficzne. Tak więc, dochodzi tu wymiar polityczny, wyjaśniany w ramach nowej koncepcji polityki relacji międzypokoleniowych. Ujęcie to pozwala również na dalszy rozwój koncepcji „sprawiedliwości międzypokoleniowej"[1].

[1] W zależności od kontekstu i dyskursu akademickiego używane są też inne tłumaczenia niemieckiego zwrotu „Generationengerechtigkeit": „sprawiedliwość międzypokoleniowa", „uczciwość międzypokoleniowa" lub „równość międzypokoleniowa".

Należy podkreślić, iż tym miejscu przedstawiono jeden z kilku możliwych punktów widzenia. Oznacza to, że możliwe jest rozszerzenie horyzontu, który powinien podlegać dalszym badaniom. W przyszłości zamierzamy przyjrzeć się bliżej aspektom społeczno-kulturowym oraz perspektywie biegu życia[2]. Inne sugestie są mile widziane.

Dlaczego to kompendium jest wielojęzyczne? Procesy globalizacji nauki stanowią dobrze znany fakt, który znajduje już odzwierciedlenie niemal z każdym nadanym stopniem licencjata. Prymat języka angielskiego jest oczywisty. Jednak wynikająca z tego stanu jednorodność jest często zwodnicza, gdyż ukrywa subtelne różnice występujące w różnych kulturach i językach. Ponadto wzrastająca konwergencja regulacji instytucjonalnych i prawnych na poziomie europejskim lub zachodzenie zbliżonych tendencji społecznych w różnych krajach europejskich maskuje ciągłość różnic kulturowych. Różnice te są wyrażane w rozbieżnych znaczeniach (pozornie) tej samej terminologii relacji międzypokoleniowych, a nawet w użyciu odmiennych określeń.

W naszej opinii wielojęzyczność wspiera lepsze zrozumienie zjawisk i analizy teoretyczne w obszarze badań relacji międzypokoleniowych. Subtelne różnice mogą prowokować dalsze rozważania. Szczególnie wymagające są określenia, które nie mogą podlegać prostemu przekładowi, jak „państwo/rząd" lub „polityka". Takie cechy pokrótce przedstawiają dodatkowe wprowadzenia do każdej wersji językowej.

[2] W języku polskim zwroty „die Orientierung am Lebenslauf" i „life-course orientations" można tłumaczyć w ujęciu wąskim jako „orientacja życiowa/przyszłościowa młodzieży" oraz szerokim jako „perspektywa biegu/przebiegu/kursu/linii życia" lub „perspektywa cyklu życia". Przy czym należy zaznaczyć, że pojęcie „biegu życia" odnosi się do linearnej koncepcji czasu cechującej się dążeniem do jakiś celów (np. realizacja kariery), podczas gdy „cykl życia" odnosi się do koncepcji czasu cyklicznego, w której zakłada się związek czasu życia z procesami biologicznymi (np. starzenie) wspólnymi dla całego gatunku ludzkiego.

Komentarze do polskiej wersji językowej

Przygotowanie polskiej wersji językowej niniejszego kompendium wymagało czytania wielokrotnego, czytania tematycznego i czytania „w poprzek". W pierwszej kolejności porównywano zwroty z oryginalnym tekstem niemieckim, angielskim i francuskim, a następnie z wersjami hiszpańską i włoską. W wielu miejscach niezbędne było nie tylko ustalenie skondensowanych i precyzyjnych polskich odpowiedników użytych zwrotów, ale też podkreślenie różnic ich znaczeń.

Podjęcie inicjatywy tłumaczenia kompendium stanowiło bezpośrednią kontynuację moich zainteresowań naukowych. Gerontologia społeczna, wokół której głównie koncentrują się moje wysiłki, stanowi dyscyplinę interdyscyplinarną co wiąże się z posługiwaniem się bogatym aparatem pojęciowym oraz zróżnicowaną literaturą naukową. Można zaryzykować twierdzenie, że wiele z przedstawionych w niniejszym kompendium koncepcji nie było do tej pory szeroko omawianych w rodzimym dyskursie akademickim, choć w różnym stopniu są już mniej lub bardziej precyzyjnie podnoszone w dyskursie publicznym, jako kwestie wymagające zainteresowania i nierzadko interwencji aktorów życia publicznego. Są to chociażby zagadnienia związane z różnicami stylu życia poszczególnych pokoleń, niepewności i sprawiedliwości podziału zasobów między przedstawicielami różnych pokoleń, wzrostu długu publicznego i narastającej nierównowagi finansowej systemów emerytalnych, rachunkowości generacyjnej („generational accounting") oraz zrównoważonego rozwoju i zwiększania szans na przetrwanie („sustainability") gatunku ludzkiego wraz z jego środowiskiem naturalnym. Mam nadzieję, że niniejsza publikacja poprzez przedstawienie spójnej siatki pojęciowej przyczyni się do pobudzenia i poszerzenia debaty na temat relacji międzypokoleniowych.

W języku polskim zwroty „pokolenie" i „generacja" są właściwie powszechnie stosowane jako synonimy. Jednakże o ile słowo „generacja" odnosi się zarówno do ludzi, zwierząt, roślin, urządzeń stworzonych przez człowieka, jak i procesów związanych z przekształcaniem energii, to zwrot „pokolenie" jest stosowany niemal wyłącznie w odniesieniu do zbiorowości ludzkich. W niniejszej publikacji unikam zatem stosowania zwrotu „generacja" by wyraźniej podkreślić związane z określeniem „pokolenie" różnice kulturowe, które zostały zaobserwowane chociażby przy pojęciu „wielopokoleniowości".

Inną istotną kwestią jest bogactwo pojęć stosowanych w języku polskim do odróżniania typów relacji międzyludzkich. W tym miejscu proponuje zamienne stosowanie zwrotów „relacje międzypokoleniowe" i „stosunki międzypokoleniowe" w nawiązaniu do przyjętych w socjologii sposobów określania pojęcia „stosunek społeczny". Uznaje się, że zwrot ten dotyczy zorganizowanych i utrwalonych schematów zachowań, w tym wzajemnych oddziaływań i interakcji. Należy przy tym zaznaczyć, że relacje/stosunki międzypokoleniowe nie implikują zobowiązań między aktorami. Tymczasem są one obecne w określeniach „więź międzypokoleniowa" (postawa „powinniśmy coś zrobić" dla innych pokoleń), „solidarność międzypokoleniowa" (postawa „musimy coś zrobić") i „kontrakt/umowa międzypokoleniowa" (postawa „zróbmy to i to").

Przykładów trudności w przekładzie prac z zakresu badań nad relacjami międzypokoleniowymi dostarczają w szczególności zwroty związane z ich aspektami politycznymi. Użyty w oryginale

zwrot „Generationenordnung” można przełożyć na „ład pokoleń” oraz „reżim międzypokoleniowy”. W obu przypadkach mamy do czynienia ze zinstytucjonalizowanymi zasadami określającymi kształt relacji międzypokoleniowych. Przy czym należy zaznaczyć, iż ze względu na występowanie też pejoratywnego znaczenia słowa „reżim” oraz jego wąskie znaczenie, w języku polskim często zamiennie stosuje się zwroty „system” i „ustrój”. Kiedy indziej zaś oddziela się je stosując bardziej szczegółowe zwroty, jak np. „forma rządów”, „system rządów”, „reżim polityczny” i „ustrój terytorialny”.

Bezpośredniego przekładu nie można zastosować w przypadku zwrotu „Generationenpolitik”, który prowadziłby do obecnych w języku angielskim określeń „polityka międzypokoleniowa” („intergenerational policy”) lub „polityka pokoleniowa” („generational policy”). Pierwszy w języku polskim może implikować, iż jest to polityka uzgadniana między pewnymi pokoleniami. Drugi, że jest uzgadniana przez jedno z wielu pokoleń lub że dotyczy jednego pokolenia. W obu przypadkach z horyzontu znika przedmiot proponowanej dziedziny szczegółowej, stąd też wprowadzony zostaje tu zwrot „polityka relacji międzypokoleniowych”. Należy przy tym zauważyć też, iż zwrot „polityka” ma w języku polskim tylko liczbę pojedynczą oraz że nie odpowiada trzem określeniom występującym w języku angielskim: „politics” (walka o władzę polityczną), „policy” (stosowanie władzy do osiągania innych celów poza władzą, np. do rozwiązywania problemów społecznych) i „polity” (społeczeństwo jako zorganizowane państwo).

Mając na uwadze poruszone kwestie uznać należy, że przedstawione dalej tłumaczenie nie stanowi ostatecznej wersji tekstu, lecz zaledwie pierwszą próbę jego przybliżenia polskim czytelnikom.

Andrzej Klimczuk

Podejście do pojęcia pokolenia

Aktualność relacji międzypokoleniowych

6.01 Wyrażenia takie jak „konflikt międzypokoleniowy", „dialog międzypokoleniowy" i „solidarność międzypokoleniowa" lub „obciążenie demograficzne" („the age burden"/„age-dependency") pokazują, jak opinia publiczna jest współcześnie zaangażowana w dyskurs międzypokoleniowy. Są to wyrażenia odzwierciedlające retorykę międzypokoleniowego dyskursu publicznego, dotyczącego tego jak relacje międzypokoleniowe powinny być przeżywane i oceniane. Cechą retoryki międzypokoleniowej jest jej antagonistyczna struktura, rozciągnięta od idealizacji (solidarność) do zagrożenia (konflikt), w której różnice międzypokoleniowe często podlegają udramatyzowaniu. Metafory są ważnymi elementami tej międzypokoleniowej retoryki. Można wyróżnić następujące metafory (za: J. Bilstein, „Metaphorik des Generationenbegriffs", w: Liebau/Wulf: Generation. Weinheim 1996) opisane w poniższej tabeli:

Warianty metafor międzypokoleniowych	***Przykłady***
Rozwój	Tworzenie „nowego człowieka"
Cykliczność i procesy	Łańcuch pokoleń, pory życia
Prawo	Kontrakt/umowa międzypokoleniowa
Udoskonalanie	Nauczyciel jako ogrodnik, młodzież jako nasza przyszłość
Obcość i oddzielenie	Wojna pokoleń

6.02 Według L.L. Nash (1978. Concepts of existence, w: Daedalus 107, 1) greckie słowo „genos" jest oparte na czasowniku „genesthai", co oznacza „zaistnieć, przyjść na świat" i opisuje intensyfikowanie stale zmieniających się progów życia. Przez narodziny dzieci powstaje nowe pokolenie, które odróżnia się od swoich rodziców. Cykl ten powtarza się wraz z pojawianiem się każdego nowego pokolenia. Dzieje się tak na okrągło, ale sama istota zjawiska pozostaje bez zmian. W starożytnym Rzymie tłumaczenie greckiego terminu „generatio" oznaczało „genezę", „tworzenie", „prokreację". Tym samym podmiot tworzący tworzy coś co jest podobne w postaci do niego/niej samego/samej, przy czym w przypadku ludzi stworzona istota różni się od indywidualnego twórcy, ale nie różni się od całego gatunku ludzkiego. Ponadto J. Bilstein wskazuje, że termin ten jest oparty na dwóch fundamentalnych ideach- genezy i tworzenia, jak również ciągłości i cykliczności, innymi słowy tworzenia i członkostwa- które również znajdują odzwierciedlenie w metaforycznym użyciu tego terminu. Te podstawowe napięcia odnoszą się do potencjału ambiwalencji i doświadczenia ambiwalencji relacji międzypokoleniowych, które przejawiają się w polaryzacji retoryki międzypokoleniowej. S. Weigel (2006. Genea-Logik) traktuje pokolenie jako kluczowe pojęcie w różnych dyscyplinach naukowych w odniesieniu do przecinania się ewolucji z tradycją, jak również w odniesieniu do oddzielania nauk ścisłych i nauk humanistycznych. Ten stan nadal jest odzwierciedlany we współczesnych metodach badawczych, w których pokolenia są „zliczane" i „opisywane".

6.03 Aby zrozumieć znaczenie pojęcia „pokolenie", niezbędne jest przybliżenie jego historii oraz różnorodności sposobów jego wykorzystania. Przekonanie, że coś „nowego" może ewolu-

ować/być generowane z czegoś co już istnieje, znajduje się w ścisłym centrum słowa „pokolenie". Kluczowe znaczenie ma fakt, iż te „nowe" pokolenie różni się od już istniejącego, a jednocześnie podziela z nim te same cechy. Historia pojęcia może zatem – przy zastosowaniu uproszczeń – zostać podzielona na etapy (ważne jest przy tym krzyżowanie się pojęcia z antropologią, biologią, historią i socjologią).

6.04 Trzy etapy historii pojęcia

1. Pierwsza faza obejmuje okres starożytności i średniowiecza. Charakteryzuje się wysiłkami na rzecz zrozumienia teraźniejszości w oparciu o kolejno przeszłość i tradycję. Zakłada analogie między strukturą czasową indywidualnego przebiegu życia i rozwoju społecznego, które są związane z rodziną i pokrewieństwem. Ta wczesna faza już uznaje przekazywanie wiedzy z pokolenia na pokolenie, a tym samym ustanawia podstawy pod pedagogiczne rozumienie relacji międzypokoleniowych.

2. Drugi etap rozpoczyna się wraz z epoką nowożytną. Fazę tę charakteryzuje głównie stosowanie pojęcia pokolenie do sygnalizowania przygotowywania się do nowej i otwartej przyszłości. Pokolenia są postrzegane jako wyzwalacze postępu. Uwaga koncentruje się tu na sztuce i nauce. To założenie łączy się z modelem relacji międzypokoleniowych skoncentrowanym na transferze wiedzy w relacji mistrz-uczeń. Jednocześnie brany za pewnik jest przeciwstawny model sukcesji pokoleń, który jest kultywowany w ideale rodziny mieszczańskiej. Podobnie jak w pierwszym etapie większość przykładów odnosi się tu do mężczyzn.

3. Trzeci etap rozumienia pojęcia pokolenie rozpoczyna się nieodległej przeszłości, w której koncepcja pokolenia jest stosowana jako narzędzie diagnostyczne do opisywania okresu czasu. Wyraża się tu zmienioną perspektywę postrzegania relacji między przeszłością, teraźniejszością i przyszłością. Przyszłość jest postrzegana jako niepewna, pomimo wytycznych zakorzenionych kolejno w przeszłości i tradycji, nawet jeśli ich stosowanie nadal jest skuteczne. Ta wewnętrzna sprzeczność jest również widoczna w analizach „postmodernizmu" we współczesnych społeczeństwach. Utrata pewności przyczyniła się również do poszerzenia horyzontu postrzegania pokoleń: zastępowalność pokoleń w rodzinach i w społeczeństwie są wzajemnie ze sobą powiązane. Jest to najbardziej widoczne w dziedzinie polityki społecznej w odniesieniu do kwestii sprawiedliwości dystrybutywnej/rozdzielczej między pokoleniami w kontekście państwa dobrobytu („welfare state") (i jego reform).

6.05 W postmodernizmie szczególną uwagę przywiązuje się do różnic ze względu na płeć wraz z kolejnymi istotnymi implikacjami dla analiz społeczno-politycznych. Rola kobiet jest badana, a relacje między dwoma płciami są szeroko omawiane. Te dyskursy znacząco podlegają wpływom wszechobecnych mass mediów i temu w jaki sposób sobie z nimi radzimy. To również oddziałuje na ścisłą współzależność między pokoleniami i płciami, jak to pokazuje przykład „relacji opiekuńczych".

Orientacje w obecnej różnorodności koncepcji

6.06 Obecne zainteresowanie kwestiami międzypokoleniowymi znajduje odzwierciedlenie w różnorodności publikacji, które - częściowo za pomocą nowych określeń - konkurują o uwagę. Poniżej staramy się je usystematyzować w odniesieniu do historii koncepcji poprzez użycie tytułów nowszych publikacji. (Ponieważ publikacje te są dobrze znane odsyłamy czytelników do kompletnych opisów bibliograficznych w Internecie).

Podsumowując, możemy zidentyfikować przynajmniej następujące rodzaje tematów i dyskursów międzypokoleniowych.

1. *Kategoria: pokolenia genealogiczne odnoszą się do pokrewieństwa, przodków i ról rodzinnych:*
   Przykłady z literatury:
   Haberko (2012). Dziadkowie-wnuki. Osobista więź prawnorodzinna i relacja prawnospadkowa.
   Kurowska (2012). Regularna opieka dziadków nad wnukami a instytucjonalne uwarunkowania opieki nad małymi dziećmi.
   Mikulska (red.). (2012). Jak założyć Szkołę SuperBabci i SuperDziadka?
   Szinovacz (1998). Handbook on Grandparenthood [Podręcznik na temat starszych rodziców].

2. *Kategoria: pokolenia pedagogiczne odnoszą się do relacji oraz ról edukacyjnych i wychowawczych w szkołach, firmach (np. mentoring) oraz w społeczeństwie i kulturze jako całości:*
   Przykłady z literatury:
   Boruta-Gojny (red.). (2007) Model Intermentoring.
   Kilian (2011). Edukacja międzypokoleniowa wobec wyzwań współczesności.
   Mead (1972). Culture and Commitment: A Study of the Generation Gap [Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego].
   Sitarczyk (2002). Międzypokoleniowa transmisja postaw wychowawczych ojców.

3. *Kategoria: historyczne pokolenia społeczno-kulturowe odnoszą się do…*
   a) *wojen, kryzysów gospodarczych i politycznych oraz wynikających z nich tożsamości zbiorowych.*
      Przykłady z literatury:
      Boruta (red.) (2012). Pokolenie'80. Polityczny protest? Artystyczna kontestacja?
      Eisenberg (1982). The lost generation: Children in the holocaust [Stracone pokolenie. Dzieci w Holokauście].
      Elder Jr. (1974). Children of the Great Depression [Dzieci czasów Wielkiego Kryzysu].
      Wapiński (1991). Pokolenia Drugiej Rzeczypospolitej.

   b) *ruchów ustalających trendy, style życia i kultury pracy.*
      Przykłady z literatury:
      Jones (1986). Great expectations: America and the baby boom generation [Wielkie nadzieje. Ameryka i pokolenia wyżu demograficznego].

Kamińska-Czubała (2013). Zachowania informacyjne w życiu codziennym. Informacyjny świat pokolenia Y.
Szawiel (red.) (2008). Pokolenie JP II. Przeszłość i przyszłość zjawiska religijnego.
Wojciechowski, Makowski, Witkowski (2011). Pokolenie J8. Jarocin '80-'89.

c) *regulacji, świadczeń i zobowiązań państwa dobrobytu („welfare state") (np. finansowanie zabezpieczenia społecznego na starość).*
Przykłady z literatury:
Arber and Attias-Donfut (2000). The myth of generational conflict: The family and state in ageing societies [Mit konfliktu pokoleń. Rodzina i państwo w starzejących się społeczeństwach].
Kohli (1999). Private and public transfers between generations: Linking the family and the state [Prywatne i publiczne transfery między pokoleniami. Łączenie rodziny i państwa].
Pociecha (red.) (2003). Ekonomiczne konsekwencje osiągania wieku emerytalnego przez generacje powojennego wyżu demograficznego.
Szukalski (2002). Przepływy międzypokoleniowe i ich kontekst demograficzny.
Uścińska (2012). Solidarność międzypokoleniowa w polskiej i unijnej polityce społecznej.

4. *Kategoria: pokolenia diagnostyczne jako propozycje charakterystyki bieżącej sytuacji w poszczególnych podgrupach z uwzględnieniem idealnych typów dorastających pokoleń:*
Przykłady z literatury:
Böpple and Knüfer (1998). GenerationXTC: Techno und Ekstase [Pokolenie XTC. Techno i ecstasy].
Gorlach, Seręga, Drąg (2003), Młode pokolenie wsi III Rzeczypospolitej. Aspiracje życiowe w przeddzień integracji z Unią Europejską.
Szafraniec (2010). Młode pokolenie a nowy ustrój.
Tapscott (2009). Grown Up Digital: How the Net Generation is Changing Your World [Cyfrowa dorosłość. Jak pokolenie sieci zmienia nasz świat].

Inne opisy używają terminu w sensie przenośnym, jak na przykład generacje leków, urządzeń (samochody, komputery) i technologii.

Podstawy koncepcyjne

Punkt wyjścia

6.07 Pojęcie „pokolenie" jest często wykorzystywane jako *struktura, rama* interpretacyjna, a co za tym idzie zakłada się, że jego znaczenie jest dobrze znane lub może być wywnioskowane z kontekstu. Jednakże, jeśli pojęcie to ma być stosowane w badaniach niezbędne jest opisanie co się przez nie rozumie oraz osadzenie go w teorii. Podejmując próbę usystematyzowania różnorodnych koncepcji poprzez użycie zwartych definicji stosujemy zmodyfikowaną wersję tak zwanego „trójkąta semiotycznego". Co za tym idzie „znaczenie" pojęcia stanowi wynik powiązania konkretnego terminu z dowodami przy pomocy techniki interpretacyjnej (która opiera się na założeniach teoretycznych i celach praktycznych). W tej perspektywie definicje mogą być interpretowane jako hipotezy heurystyczne. Koncepcje zawierają założenia oparte na teoriach, które wskazują na coś, co może wystąpić. Obserwacje empiryczne uzasadniają tym samym prace nad koncepcjami. Jednakże koncepcje mogą wymagać zmian, przedefiniowania lub uzupełnień.

6.08 Nasz punkt wyjścia stanowi *związek pomiędzy przynależnością do pokolenia i przypisywaniem tożsamości,* który może być wywiedziony z etymologii i historii terminu pokolenie, jak podkreślono we wstępie. Zwraca się tu uwagę na relacje społeczne między jednostkami i grupami, ponieważ – z perspektywy socjologicznej – ustanawiają tożsamości. Ponadto związek ten może mieć zastosowanie zarówno do prywatnych, jak i publicznych, sfer życia oraz być przekazywany w indywidualnych i zbiorowych stylach życia. Kombinacje relacji międzypokoleniowych w tradycjach i zwyczajach, jak również ich prawne umocowania, wskazują na konieczność ciągłego tworzenia nowych reżimów międzypokoleniowych, czyli politycznych wymiarów pokoleń. Wewnętrzna korelacja między tymi elementarnymi faktami sugeruje odnoszenie się do niniejszego punktu jako do wzorca koncepcyjnego. Proponujemy stosowanie w jego ramach trzech podstawowych grup definicji: pokolenia i tożsamość międzypokoleniowa, relacje międzypokoleniowe oraz reżim międzypokoleniowy i polityka relacji międzypokoleniowych. Mogą one stanowić punkt odniesienia do stopniowego definiowania innych faktów.

Pokolenia i tożsamość pokoleniowa

Podstawowa definicja

6.09 *Koncepcja „pokolenia" służy do analizowania istotnych dla tożsamości wzajemnych oddziaływań i stosunków społecznych w powiązaniu z poszczególnymi kohortami demograficznymi, stosunkami pokrewieństwa, przynależnością organizacyjną lub doświadczeniami wydarzeń historycznych. Koncentruje się na myśleniu, odczuwaniu, oczekiwaniu i działaniu, na formach życia i cyklach życia zarówno aktorów indywidualnych, jak i zbiorowych.*

6.10 Mówimy o przynależności pokoleniowej, jako przypisywaniu tożsamości społecznej, celem uniknięcia pułapki esencjalistycznej definicji. Proponujemy tym samym skupienie się na działaniach, które można empirycznie zaobserwować. Od czasu do czasu zdarza się to w sensie przenośnym, gdy odnosimy się do działań podmiotów zbiorowych, takich jak grupy społeczne

lub „wspólnoty podzielanych przeżyć i doświadczeń" (całych pokoleń). Koncepcja tożsamości jest zatem istotna także w tym kontekście.

6.11 W przypadku autorefleksyjnego przypisywania pokoleniowej tożsamości, można by powiedzieć- parafrazując Johanna Wolfganga Goethego z jego autobiografii „Zmyślenie i prawda" - że każdy, kto urodził się dziesięć lat wcześniej lub później staje się zupełnie inną osobą w zależności od jego/jej wykształcenia i wpływu na świat zewnętrzny. Socjologiczne znaczenie czasu, inne niż czas chronologiczny, wyrażają zaś m.in. takie pojęcia jak kohorta demograficzna, wiek, czas trwania członkostwa (staż) i doświadczenie wydarzeń historycznych.

Różnica międzypokoleniowa

6.12 Pogląd zakładający, że istnieje możliwość zidentyfikowania pokolenia, implikuje zarazem, że należy je odróżniać od innych pokoleń. Różnice międzypokoleniowe mogą być zatem określane, jako doświadczenia formatywne (graniczne), jak również jako zmiany w życiu i historii społecznej, a tym samym pod względem odczuwania, myślenia, wiedzy i działania. Tło różnic międzypokoleniowych jest jednak kształtowane przez dominujące powszechne cechy wspólnej przynależności do danego społeczeństwa i jego historii. Różnice międzypokoleniowe mogą być identyfikowane między jednostkami oraz między pokoleniami jako „wspólnoty podzielanych przeżyć i doświadczeń".

Przynależność do więcej niż jednego pokolenia: wielopokoleniowość[3]

6.13 Zasadniczo każda jednostka może przynależeć do kilku pokoleń jednocześnie. Może to prowadzić zarówno do poszerzenia jej możliwości, jak i do obciążeń w obrębie stosunków społecznych. Przykładowo starsze rodzeństwo może przyjmować zadania rodzicielskie (opieka, wychowanie) wobec młodszego rodzeństwa. Genealogicznie młodsze pokolenie może zaś czasami przyjmować rolę nauczyciela wobec osób w wieku średnim i starszych pokoleń w oparciu o ich wyższe kompetencje w używaniu technologii informacyjno-komunikacyjnych, przy czym jednocześnie nadal pozostaje zależne od starszych pokoleń, jeśli chodzi o ich utrzymanie lub jeśli chodzi o wewnętrzne hierarchie stanowisk w przedsiębiorstwach. Rodzice uczący się celem uzyskania wyższego wykształcenia mogą zaś odgrywać role studentów, kiedy indziej zaś odgrywać role rodziców wobec swoich dzieci.

6.14 Ogólnie rzecz biorąc „wielopokoleniowość" stanowi cechę charakterystyczną każdej jednostki. W ten sposób mieszają się wpływy genealogiczne, społeczne i kulturalne. Może to prowadzić do konfliktu ról i doświadczania ambiwalencji.

Socjalizacja w związkach pokoleniowych: socjalizacja generatywna

6.15 Co jest *cechą charakterystyczną* indywidualnych i zbiorowych relacji międzypokoleniowych? Z reguły występują w parze z procesami uczenia się, które są związane z wspólną realizacją

[3] W języku polskim „wielopokoleniowość" oznacza nie tylko „przynależność do więcej niż jednego pokolenia", ale też grupę (np. rodzinę, zespół muzyczny), która „składa się z przedstawicieli wielu pokoleń".

zadań i innymi wysiłkami na rzecz utrzymania i rozwijania relacji międzypokoleniowych w sukcesji genealogicznej. To założenie można przedstawić w następujący sposób: gdy osoby starsze i młodsze, na przykład dziadkowie i wnuki, robią coś razem jest to często związane z uczeniem się. Odniesienie do wieku lub przynależności pokoleniowej jest jednak istotne dla wielu form kształcenia. W ten sposób w grę może wchodzić też trzeci czynnik, a mianowicie transfer, adaptacja i rozwój dziedzictwa materialnego, społecznego i kulturowego. Są to szczególne procesy socjalizacji.

6.16 *Socjalizacja generatywna może być zdefiniowana jako rozwój aspektów tożsamości społecznej w procesach uczenia się między członkami różnych pokoleń oraz krytycznej debaty nad ich wspólnym dziedzictwem gospodarczym, społecznym i kulturalnym.*

Generatywność

6.17 Termin generatywność jest często używany jako synonim zachowań generatywnych/pokoleniowych w demografii. W psychologii za Eriksonem rozumiane jest jako gotowość starszego pokolenia do opieki dla młodszymi. Proponujemy bardziej wszechstronne rozumienie w rozbiciu na trzy etapy:

– W *pierwszym* uogólnieniu pojęcie generatywność może zostać powiązane z założeniem, iż ludzie mają zdolność do zastanawiania się nad egzystencją kolejnych pokoleń zarówno podczas myślenia, jak i działania. Są w stanie kontrolować swoje zachowania generatywne do wysokiego stopnia. Większość z nich jest w stanie podjąć decyzje popierające lub zapobiegające rodzicielstwu.

– Po *drugie* ludzie mają zdolność do rozważania dobrobytu kolejnych pokoleń i działania odpowiedniego do tych rozważań. Cechy te mogą być postulowane jako obowiązek i odpowiedzialność zarówno jednostek, jak i instytucji społecznych.

– *Trzecie* uogólnienie, niedawno wprowadzone do debaty, bierze pod uwagę doświadczenie lub intuicję, że ludzie młodzi także mogą indywidualnie i zbiorowo rozwijać świadomość dobrobytu osób starszych.

6.18 W związku z powyższym, proponujemy następującą definicję: generatywność odnosi się do *ludzkiej zdolności do indywidualnej i zbiorowej* świadomości *dotyczącej wzajemnej zależności pokoleń i do brania pod uwagę tego faktu w swoich działaniach.* Ta interpretacja generatywności podkreśla potencjały w poszukiwaniu sensu życia indywidualnego i wspólnotowo-społecznego.

Wymiary relacji międzypokoleniowych

Podstawowa definicja

6.19 *Relacje/stosunki*[4] *społeczne między członkami dwóch lub więcej pokoleń, jak również w obrębie jednego i tego samego pokolenia, charakteryzują się świadomością przynależności pokoleniowej wraz z wynikającymi z tego członkostwa podobieństwami i różnicami (są to relacje międzypokoleniowe i wewnątrzpokoleniowe).*

6.20 Te relacje bazują na wzajemnej i refleksyjnej orientacji, perswazji, wymianie i procesach uczenia się. Struktura i dynamika relacji międzypokoleniowych są m.in. zależne od zadań instytucjonalnych (zabezpieczenie źródeł utrzymania, opieki, wychowania). Jednocześnie utrzymywanie i rozwijanie relacji ważne jest samo w sobie.

6.21 Nasza definicja oparta jest na opisie stosunków społecznych, jako (indywidualnych lub zbiorowych) interakcji, które wielostronnie i współzależnie odnoszą się do siebie i tym samym są „ułożone" tak, iż nie są unikalne. W wielu przypadkach od początku struktura ta jest ustanowiona przez zadania, które muszą być podejmowane wspólnie lub za pośrednictwem ról społecznych, w których spotykamy się ze sobą. Niemniej najbardziej interesujące są relacje między członkami następujących po sobie pokoleń.

06

6.22 W zróżnicowanych teoretycznych i empirycznych analizach podnosi się kwestię tego czy można zidentyfikować „logikę społeczną" budowania relacji międzypokoleniowych. W jakim stopniu stosuje się ogólne zasady wymiany i wzajemności? Czy jest to kolejna z cech charakterystycznych wyróżniających relacje międzypokoleniowe?

6.23 Szczególnie interesujące w tym kontekście jest odroczenie wzajemności lub realizacja wzajemności przez członków następujących po sobie pokoleń. W jaki sposób zasady te można zaobserwować w danych dotyczących różnego rodzaju transferów pomiędzy członkami różnych pokoleń? Jaki jest związek między transferami prywatnymi i publicznymi? Trzy koncepcje pozwalają na kompleksowe podejście do odpowiedzi na te pytania. Mianowicie: konflikt międzypokoleniowy, solidarność międzypokoleniowa i ambiwalencja międzypokoleniowa.

Konflikt międzypokoleniowy

6.24 *Koncepcja konfliktu międzypokoleniowego opiera się na przekonaniu, że dynamiczne różnice między pokoleniami nieuchronnie wywołują konflikty.*

6.25 W literaturze klasycznej i popularnej powszechne jest przekonanie, że konflikty między ludźmi młodymi i osobami starszymi są mniej lub bardziej nieodłącznym elementem (społecz-

[4] W tym miejscu proponuje się zamienne wykorzystywanie zwrotów „relacje międzypokoleniowe" i „stosunki międzypokoleniowe" w nawiązaniu do socjologicznego określenia „stosunek społeczny", które obejmuje zorganizowane i utrwalone schematy zachowań w tym wzajemne oddziaływania i interakcje. Należy przy tym zaznaczyć, że relacje/stosunki międzypokoleniowe cechuje brak zobowiązań, podczas gdy zobowiązania implikują określenia „więź międzypokoleniowa" (postawa „powinniśmy coś zrobić" dla innych pokoleń), „solidarność międzypokoleniowa" (postawa „musimy coś zrobić") i „kontrakt/umowa międzypokoleniowa" (postawa „zróbmy to i to").

nej) charakterystyki tych relacji. To w jaki sposób są rozgrywane jest postrzegane, jako motor napędowy rozwoju systemu społecznego, jego wewnętrzna/immanentna cecha. Relacje władzy w sieciach rodzinnych i pokrewieństwa są postrzegane, jako „naturalny" punkt wyjścia. Od niedawna konflikty między ludźmi młodymi i starszymi są omawiane w odniesieniu do dystrybucji zasobów społecznych i uczestnictwa w instytucjach państwa dobrobytu („welfare state").

Solidarność międzypokoleniowa

6.26 *Solidarność międzypokoleniowa może być określona, jako wyrażanie bezwarunkowego zaufania między członkami tego samego pokolenia lub różnych pokoleń.*

6.27 Pojęcie solidarności międzypokoleniowej stało się popularne głównie dzięki badaniom nad starzeniem się społeczeństw i relacjami międzypokoleniowymi w Stanach Zjednoczonych, częściowo w reakcji na zaobserwowanie występowania odosobnionych rodzin nuklearnych, ogólne zmniejszanie się wielkości rodzin i stopnia pokrewieństwa oraz na jednostronne postrzeganie potrzeby wspierania ludzi starych. Koncepcja ta często odnoszona jest do modelu Bengtson i Roberts (Intergenerational solidarity in aging families. Journal of Marriage and the Family, 1991: 856-870). Wyróżnia się w nim sześć wymiarów: (1) solidarność związku („associational solidarity"; częstotliwość i wzory interakcji), (2) solidarność uczuciowa („affectual solidarity"; rodzaj, stopień lub wzajemność pozytywnych uczuć), (3) solidarność zgodności („consensual solidarity"; stopień zgodności postaw, wartości i przekonań), (4) solidarność funkcjonalna („functional solidarity"; stopień i wartość dawanej i otrzymywanej pomocy i zasobów), (5) solidarność normatywna („normative solidarity"; siła zobowiązania do wypełniania ról i obowiązków rodzinnych) oraz (6) solidarność strukturalna („structural solidarity"; struktura możliwości wchodzenia w relacje międzypokoleniowe odzwierciedlona w wielkości rodziny lub w bliskości zamieszkiwania).

6.28 Należy zauważyć, że tak zdefiniowane pojęcie solidarności odnosi się tylko do relacji międzypokoleniowych w kontekście rodzinnym. Krytycy tej koncepcji twierdzą, że dawanie i otrzymywanie lub branie udziału we wspólnych działaniach może być również wymuszone siłą lub podejmowane niechętnie. Co więcej, istnieje ryzyko normatywnej idealizacji relacji międzypokoleniowych. W związku z tym, można zalecać postrzeganie przytoczonej typologii, jako propozycji *skalowania* relacji międzypokoleniowych. Osiągnięcie uogólnień w skali makrospołecznej mogłoby być jednak problematyczne. Ogólnie rzecz biorąc wielowymiarowa koncepcja solidarności opiera się na przekonaniu, że doniosłość relacji międzypokoleniowych jest przede wszystkim określona przez ich wkład w ogólną spójność społeczną. Tym samym nie są brane pod uwagę kluczowe aspekty wewnętrznej dynamiki relacji międzypokoleniowych. Podobnie niedoceniane są kształtujące je uwarunkowania społeczne. Jest to dostrzegalne w projektowaniu badań oraz zbieraniu i analizie danych empirycznych.

Ambiwalencja międzypokoleniowa

6.29 Pojęcie ambiwalencji międzypokoleniowej odnosi się do faktu, że mikro- i makrospołeczne relacje międzypokoleniowe mogą *jednocześnie* wyrażać tak konfliktogenne, jak i solidarne postawy i zachowania, takie jak miłość i nienawiść, niezależność i zależność, bliskość i dystans.

Koncepcja ta ma swoje podstawy w równoległym uznaniu cech wspólnotowości i zmienności. Nasza propozycja definicji brzmi następująco:

6.30 *Pojęcie ambiwalencji w ogólnym znaczeniu odnosi się do doświadczenia niezdecydowania („oscylowania") pomiędzy sprzecznościami biegunowych uczuć, myśli, potrzeb lub struktur społecznych w poszukiwaniu znaczenia stosunków społecznych, faktów i tekstów, które są ważne dla aspektów jaźni i sprawczości („agency").*

6.31 Koncepcja ambiwalencji wywodzi się z psychoterapii oraz z Simmlowskiej koncepcji indywidualności i towarzyskości. Należy podkreślić, że naukowe pojęcie ambiwalencji (w przeciwieństwie do znaczenia w mowie potocznej) nie posiada samo w sobie negatywnych konotacji - doświadczenie i radzenie sobie z ambiwalencją może być zatem postrzegane jako wyzwanie dla utrzymania relacji. Może się to odbywać w sposób społecznie twórczy i innowacyjny. Również osobisty wpływ, energia i władza mogą być tu ważne. W związku z tym można wyróżnić różne sposoby radzenia sobie z ambiwalencją, jak np. „solidarność", „emancypacja", „wycofanie" i „uwikłanie" („Verstrickung"; „enmeshment").

6.32 Już sama etymologia koncepcji pokolenia odnosi się do napięcia pomiędzy ciągłością i innowacją. Napięcia te są również efektem równoległej bliskości i dystansu charakterystycznych dla wielu relacji międzypokoleniowych.

6.33 Można zaproponować następującą *ogólną hipotezę heurystyczną* dla tej perspektywy: *relacje międzypokoleniowe z przyczyn strukturalnych – mianowicie ich intymności i nieodwołalności – implikują wysoki potencjał doświadczania ambiwalencji. Jednakże nie zawsze i nie w każdym przypadku „są" ambiwalentne.*

Relacje międzypokoleniowe i struktury społeczne

6.34 Przypisywanie tożsamości międzypokoleniowych jest osadzone w strukturach demograficznych, społecznych i kulturalnych. Tworzą one ramy dla szczególnych stosunków międzypokoleniowych między jednostkami, grupami, organizacjami i innymi zbiorowościami społecznymi. Te warunki strukturalne mogą być określane jako *relacje międzypokoleniowe na poziomie strukturalnym/ogólnospołecznym („Generationenverhältnisse"; „intergenerational relations at societal level").*

6.35 Opis ten różni się od tych, które odnoszą się do „relacji" *(„Beziehungen")* tylko w odniesieniu do mikrointerakcji społecznych i do „relacji społecznych" *(„Verhältnisse")* jako uwarunkowań makrospołecznych. Musimy wziąć pod uwagę, że mogą występować również (abstrakcyjne) stosunki między zbiorowościami makrospołecznymi, które przejawiają się w konkretnych interakcjach między ich członkami. Koncepcja pokolenia jest zatem odpowiednia do pośredniczenia między kontrastującymi poziomami mikro i makro. Tego rodzaju wskazówki można znaleźć w siatce pojęciowej zaproponowanej przez Mannheima, a mianowicie „status pokolenia- pokolenie jako rzeczywistość- pokolenie jako jednostka".

6.36 Z demograficznego punktu widzenia *kohorty (grupy wieku)* są najważniejszymi jednostkami strukturalnymi. Są one definiowane jako *zbiorowość wszystkich ludzi, którzy urodzili się w danym okresie czasu. W kontekście organizacji kohorty stanowią zbiorowość wszystkich ludzi, którzy stali się członkami tej organizacji w danym okresie czasu.*

6.37 Zgodnie z zaproponowaną powyżej definicją kohorty stają się pokoleniami, jeśli ich członkowie lub inni wiążą tę datę urodzenia, wiek lub przystąpienie do organizacji z jakimikolwiek doświadczeniami historycznymi i biograficznymi, które są istotne dla ich tożsamości i ich działań.

6.38 Analiza relacji strukturalnych i dynamiki pomiędzy członkami różnych pokoleń może być rozpatrywana również w odniesieniu do *czasu.* Z jednej strony, istnieją pokolenia żyjące w tym samym czasie *(synchroniczne)*. Z drugiej strony istnieją również pokolenia, które nie żyją w tym samym okresie czasu *(diachroniczne)*. Ponadto zachodzą współzależności pomiędzy synchronicznymi i diachronicznymi doświadczeniami pokoleniowymi.

6.39 Pokolenia tworzą złożony system wzajemnie powiązanych społeczno-temporalnych struktur i relacji. Zjawisko to można zaobserwować w przynależności jednostek do wielu pokoleń oraz w relacjach międzypokoleniowych. Może to wywoływać doświadczenie ambiwalencji, jeśli obserwacja tego zjawiska obejmuje fazę refleksji nad sprzecznymi ze sobą opcjami. Ponadto zjawisko to cechuje zakorzenienie w sukcesji poprzednich pokoleń i ich rozszerzanie się ku przyszłości. Temporalne wymiary pokoleń i relacji międzypokoleniowych wciąż wymagają wielu badań i stanowią obiecującą przestrzeń do dalszej budowy i analiz w ramach teorii międzypokoleniowej.

Elementy ładu i polityki relacji międzypokoleniowych

6.40 W związku z długoterminową zależnością ludzkich potomków od „starszych", jak i zależności starszych od opieki świadczonej przez „młodszych", organizowanie relacji międzypokoleniowych staje się „*społeczno-kulturowym* zadaniem *natury* ludzkiej", które wymaga zasad i regulacji. Są one wyrazem zrozumienia tych zadań i negocjacji co do ich odmian i potencjalnego wpływu. Na przykład zamiana idei „władzy rodzicielskiej" na koncepcję „opieki rodzicielskiej" oznacza historyczną zmianę w porządku pokoleń.

6.41 *Termin „logika relacyjna" odnosi się do ustalonych form organizowania stosunków społecznych, ich instytucjonalnego zakorzenienia w relacjach władzy gospodarczej i politycznej oraz ich uzasadnienia przez tradycje, zwyczaje i prawa. Zasady te są osadzone w strukturach społecznych i określane jako „reżim międzypokoleniowy".*

Podstawowa definicja

6.42 *Reżim międzypokoleniowy*[5] *można zdefiniować jako sumę istniejących zasad organizowania relacji międzypokoleniowych w społeczeństwie i ich zbiorów w tradycjach, zwyczajach i*

[5] W tym miejscu należy zaznaczyć, że zwrot „Generationenordnung" może być w języku polskim, podobnie jak w angielskim, tłumaczony dwuznacznie – jako „ład pokoleń" („generational order") oraz jako „reżim międzypokole-

prawach. Wyraża się w prawie oraz w elementach logiki relacyjnej. Oba te fakty stanowią wyraz istniejących struktur władzy i autorytetu.

Pokolenia i zagadnienia płci (gender)

6.43 Koncepcje pokolenia i płci są ze sobą ściśle związane zarówno analitycznie, jak i empirycznie. Obie te kategorie odnoszą się do faktów biologicznych, które wymagają organizacji społecznej, politycznej i kulturowej. Generatywność zasadniczo jest określana przez relacje płciowe. Retrospekcja historyczna dowodzi, iż koncepcja pokolenia była stosowana głównie w męskiej interpretacji. Wyraża się to w regulacjach prawnych, jak również w asymetrycznych podziałach codziennych zadań i obowiązków. Dynamika postulowanej i rzeczywistej zmiany ról płciowych w ostatnich dziesięcioleciach jest zatem ściśle związana z konfiguracją relacji międzypokoleniowych. Najlepszy przykład stanowi organizacja „zadań opiekuńczych".

Międzypokoleniowa sprawiedliwość/uczciwość/równość[6]

6.44 Pojęcie sprawiedliwości zawiera w sobie normę społeczną oraz cnoty indywidualne. Jest to także istotna kwestia w przypadku konfiguracji relacji międzypokoleniowych. Pojęcie sprawiedliwości jest tu istotne zarówno w kontekście mikrospołecznym (np. w codziennym uczeniu się), jak i makrospołecznym (np. w odniesieniu do dystrybucji zasobów społecznych). Odnosząc się do twierdzeń Arystotelesa, które do dziś pozostają aktualne, możemy wyróżnić dwa różne wymiary sprawiedliwości.

– Pierwszym z nich jest *sprawiedliwość proceduralna/formalna („Verfahrensgerechtigkeit"; „procedural justice")*. Wymaga ona istnienia zasad ładu społecznego, które są stosowane wobec wszystkich członków w sposób uczciwy i równy, co odnosi się również do relacji międzypokoleniowych.
– Drugi wymiar koncentruje się na treści.

6.45 W tym miejscu *sprawiedliwość wymienna/zamienna/komutatywna/retrybucyjna („Tauschgerechtigkeit"; „exchange justice")* odnosi się do założenia, że należy dążyć do parytetu dobra w odniesieniu do działalności członków danej zbiorowości. W naukach politycznych i literaturze ekonomicznej jest ona określana również, jako *sprawiedliwość wydajności/efektywności („Leistungsgerechtigkeit"; „performance justice").* Ponadto *sprawiedliwość dystrybutywna/rozdzielcza („Verteilungsgerechtigkeit"; „distributive justice")* odnosi się do pozycji, do „wartości" lub zasług danej osoby dla państwa. Innym terminem opisującym taką sytuację jest *sprawiedliwość oparta na potrzebach („Bedarfsgerechtigkeit"; „needs-based justice").*

niowy" („intergenerational regime"). W obu przypadkach odnosi się do zinstytucjonalizowanych zasad określających kształt relacji międzypokoleniowych. W drugim znaczeniu ściślej wskazuje jednak na struktury polityczne.

[6] Niemiecki termin „Generationengerechtigkeit", podobnie jak w języku angielskim, może być tłumaczony w języku polskim na trzy różne pojęcia: sprawiedliwość międzypokoleniowa, uczciwość międzypokoleniowa i równość międzypokoleniowa. Ich stosowanie zależy od kontekstu dyskursu i podkreśla różne aspekty koncepcji. Równość międzypokoleniowa odnosi się do cech gospodarki, uczciwość międzypokoleniowa do interpretacji filozoficznych, a sprawiedliwość międzypokoleniowa ma konotacje społeczno-prawne.

6.46 W ostatnich latach w dyskursach filozoficzno-etycznych obserwuje się zwrot ku pragmatyce. W samym centrum tych dyskusji jest orientacja na działalność w kontekstach społecznych, z których wynika postulat sprawiedliwego uczestnictwa/partycypacji („Beteiligungsgerechtigkeit"; „participation justice") lub sprawiedliwego integrowania/włączania („Teilhabegerechtigkeit"; „inclusion justice").

6.47 W odniesieniu do konfigurowania relacji międzypokoleniowych oznacza to, że: rodzice zapewniają swoim dzieciom korzyści materialne i niematerialne, które nie są natychmiastowo, a często w ogóle, „spłacane", jeśli jest to w ogóle możliwe. Stąd też występuje coś więcej niż tylko sprawiedliwość wymienna. Niemniej jednak ważne jest branie pod uwagę odmiennych potrzeb dzieci i rodziców. W obu przypadkach formy sprawiedliwości mogą znajdować się pod wpływem idei, że dzieci przekazują swoim dzieciom to, co same otrzymały, często jako dziedzictwo materialne lub niematerialne. Jednocześnie może pojawić się popyt na usługi świadczone w i przez rodziny ukierunkowane na społeczny dobrobyt, a generowanie przez nie potencjału/kapitału ludzkiego może zostać dostrzeżone przez społeczeństwo, na przykład w postaci ubezpieczenia emerytalnego.

6.48 Ponadto koncepcje sprawiedliwości są istotne dla relacji między pokoleniami żyjącymi teraz i w przyszłości, np. w odniesieniu do wykorzystania zasobów naturalnych, w odniesieniu do długu publicznego oraz uznania dziedzictwa kulturowego. Aby móc analizować wielowymiarowy charakter sprawiedliwości międzypokoleniowej proponujemy normatywny opis polityki relacji międzypokoleniowych, który jest zorientowany na realizację postulatów ogólnych praw człowieka i jednocześnie wskazuje na wzajemne współzależności pokoleń i wynikających z nich obowiązków. *Konwencja o prawach dziecka* stanowi ważny dokument w tym zakresie.

6.49 Niemniej jednak koncepcje sprawiedliwości odgrywają też rolę w życiu codziennym. W tym obszarze występują one m.in. w połączeniu z przekonaniami o uczciwości i słuszności. Ważne kryterium stanowi związek między równością i nierównością, który jest wyrażony w powszechnym powiedzeniu, że sprawiedliwość wymaga traktowania równych równo, a nierównych nierówno.

6.50 W koncepcjach sprawiedliwości ważne miejsce zajmuje zrozumienie przeszłości (np. nabytych aktyw), teraźniejszości (obecne wykorzystanie lub zwiększenie aktywów) i przyszłości (ich przekazywanie). W związku z tym pytania o międzypokoleniową sprawiedliwość – przy jednocześnie wzrastającym zainteresowaniu kwestiami międzypokoleniowymi – cieszą się dużą popularnością. Sprawiedliwość międzypokoleniowa stanowi również ważny problem podejmowany w inicjatywach politycznych. Często odnoszą się one do traktatów filozoficznych i politycznych, które prawie wyłącznie traktują pokolenia jako zbiorowości społeczne (i często są w nich rozumiane jedynie jako kohorty demograficzne).

6.51 Ponadto istotna jest kwestia oddzielenia *wewnątrz-temporalnej i między-temporalnej sprawiedliwości międzypokoleniowej.* W pierwszym przypadku mamy do czynienia z relacjami między pokoleniami (lub kohortami/grupami wieku), które żyją w tym samym czasie. W drugim zaś odnosimy się do relacji między pokoleniami żyjącymi współcześnie i w przyszłości. W tym

miejscu prowadzona jest debata dotycząca kwestii tego, jak daleko wykraczając w przyszłość powinniśmy myśleć oraz tego czy żyjące obecnie pokolenia mogą czy też nie zdyskontować swoje zobowiązania wobec odległej przyszłości. Ponadto, wiele uwagi poświęca się charakterowi relacji między dzisiejszymi i przyszłymi pokoleniami, których egzystencja bezpośrednio lub pośrednio zależy od decyzji generatywnych ich poprzedników. Sugeruje się rozszerzenie perspektywy celem uwzględniania sukcesji co najmniej trzech pokoleń (Laslett: „kontrakt trójpokoleniowy").

Kontrakt/umowa międzypokoleniowa[7]

6.52 Kontrakt/umowa międzypokoleniowa to metaforyczny opis systemu redystrybutywnego/repartycyjnego („pay-as-you-go") w publicznych systemach emerytalnych, zgodnie z którym obecnie zatrudnione pokolenie płaci za świadczenia emerytalne pokolenia znajdującego się na emeryturze poprzez swoje składki na ubezpieczenie emerytalne. W tym miejscu pojęcie pokolenia stosowane jest w kontekście państwa dobrobytu („welfare state"). W obliczu zmian demograficznych ugruntowany system „pay-as-you-go" jest wystawiony na próbę, co skłoniło do dyskusji na temat dalszego zwiększania szans na utrzymanie („sustainability") równości międzypokoleniowej.

Potencjał/kapitał ludzki („Humanvermögen")

6.53 Generowanie potencjału/kapitału ludzkiego zakłada przekazywanie i generowanie kompetencji życiowych, tj. ogólnych umiejętności z zakresu ogólnego poruszania się w świecie i wchodzenia w interakcje z innymi jednostkami. Termin *sprawność życiowa/zdolność do życia („Vitalvermögen")* wydaje się być najbardziej odpowiednim zwrotem do opisu tego znaczenia. Inne, szersze znaczenie tego słowa, odnosi się do wiedzy i umiejętności, które umożliwiają jednostkom wykonywanie pracy - jest to *zdolność do pracy („Arbeitsvermögen").* Oba te terminy określają wyjściowe warunki dla jakichkolwiek interakcji gospodarczych, społecznych i kulturalnych. Wieloznaczność (niemieckiego) słowa *„Vermögen"*[8] w tej definicji jest zamierzona. Jeśli wyrażamy nasz „potencjał" do zrobienia czegoś to może się to odnosić zarówno do środków materialnych, jak również (niematerialnych) umiejętności i wiedzy. Obie formy „potencjału" są ze sobą wzajemnie powiązane.

Polityka relacji międzypokoleniowych[9]

6.54 Pojęcie polityki relacji międzypokoleniowych - w jeszcze innym znaczeniu tego słowa - wynika z uznania konieczności posiadania jakiejś społecznej organizacji relacji międzypokole-

[7] Niemiecki zwrot „Vertrag" może być tłumaczony w języku polskim jako: „układ", „umowa", „kontrakt", „konwencja", „traktat" i „pakt". W tym miejscu proponuje się stosowanie zamiennie neutralnych zwrotów „umowa" i „kontrakt", które podkreślają zaistnienie wzajemnego zobowiązania dwóch lub więcej podmiotów.

[8] Tłumaczenie obu znaczeń odpowiada w języku polskim określeniom „zdolność" i „kapitał".

[9] Zwrot „Generationenpolitik" można tłumaczyć dosłownie jako „polityka międzypokoleniowa" („intergenerational policy") lub „polityka pokoleniowa" („generational policy"). Pierwsze znaczenie może sugerować, iż polityka uzgadniana jest pomiędzy pokoleniami. Drugie zaś, że uzgadniana jest przez jedno z pokoleń lub że dotyczy jednego pokolenia. Tym samym bardziej precyzyjnym rozwiązaniem może być używanie zwrotu „polityka relacji międzypokoleniowych", który kładzie nacisk na relacje międzypokoleniowe jako przedmiot uzgodnień prowadzonych z udziałem różnych pokoleń.

niowych. W ten sposób można wyróżnić niejawną politykę relacji międzypokoleniowych i jawną politykę relacji międzypokoleniowych.

6.55 Biorąc pod uwagę obecny stan analiz dotyczących praktyk społeczno-politycznych proponujemy następujące *tezy:*

Polityka relacji międzypokoleniowych odzwierciedla bieżące wysiłki na rzecz sprawiedliwości międzypokoleniowej, podejmowane zarówno przez instytucje rządowe, jak i pozarządowe, które zajmują się dystrybucją zasobów między pokoleniami. Proponujemy dwie definicje.

6.56 Opisowa/deskryptywna polityka relacji międzypokoleniowych: *Polityka relacji międzypokoleniowych obejmuje wszystkie wysiłki na rzecz instytucjonalizacji indywidualnych i zbiorowych relacji między pokoleniami w sferach prywatnej i publicznej. Ponadto należy wyjaśnić, w jakim stopniu działania w innych dziedzinach polityki są świadomie lub nieświadomie istotne.*

6.57 Programowa/normatywna polityka relacji międzypokoleniowych: *Tworzenie polityki relacji międzypokoleniowych zakłada tworzenie warunków społecznych, które pozwalają na tworzenie prywatnych i publicznych relacji międzypokoleniowych w teraźniejszości i w przyszłości, w sposób który gwarantuje z jednej strony rozwój odpowiedzialnych i zorientowanych na wspólnotę osobowości, a z drugiej strony rozwój społeczny.*

6.58 Coraz ważniejszym obszarem stosowanej polityki relacji międzypokoleniowych są projekty realizowane pod wspólnym hasłem *dialogu międzypokoleniowego.* Członkowie dwóch lub więcej grup wieku, reprezentujących różne pokolenia, włączają się we wspólne działania oraz są angażowani w projekty, które przynoszą korzyści dla dobra wspólnego. Jednocześnie wielu z ich uczestników jest zmotywowanych zaistniałym udziałem do dalszego samorozwoju. Zgodnie z założeniem, że procesy uczenia się („socjalizacja generatywna") mają specyficzne cechy relacji międzypokoleniowych, działania te mogą być postrzegane jako projekty edukacyjne. Działania te zyskują dodatkową doniosłość polityczną, gdyż często opierają się na inicjatywach obywatelskich. Jeśli otrzymują pomoc ze strony państwa, to głównie ma ona charakter subsydiarny.

Schemat zintegrowanej polityki relacji międzypokoleniowych

6.59 Poniższy wykres podsumowuje przyjęte rozumienie polityki relacji międzypokoleniowych. W jej centrum znajduje się ustanawianie warunków społecznych dla liberalnego, otwartego tworzenia relacji międzypokoleniowych. Warunki te mają charakter podstawowy, stanowią warunek wstępny dla rozwoju jednostek oraz kształtowania niezależnych i zorientowanych na wspólnotę osobowości. Odnosi się do tego kilka przesłanek społeczno-politycznych. Stanowią one kluczowe warunki, konieczne do indywidualnej samorealizacji, do rozwoju niezależnej oraz zorientowanej na wspólnotę osobowości. Cechy te wymagają ciągłej refleksji nad faktycznymi i pożądanymi okolicznościami dynamiki społecznej. Mając na uwadze, iż koncepcja ta odnosi się do rozwoju „całego człowieka", niezbędne jest branie pod uwagę wszystkich rządowych i pozarządowych organizacji, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na konfigurację relacji międzypokoleniowych na poziomie struktur społecznych i instytucji. Są one oparte na konkretnych normatywnych argumentach, które są połączone z argumentami o charakterze bardziej ogólnym (strzałki). To podejście wymaga zatem czegoś więcej niż dostrzegania zagadnień przekrojowych. Wymaga intensywnej i aktywnej współpracy, a nie jedynie koordynacji, monitoringu i konsultacji wspólnych celów nadrzędnych. Wymaga społeczno-twórczego podejścia do skutecznego rozwiązywania napięć, nierówności społecznych i sprzecznych interesów. Tak więc odpowiednio skonceptualizowana zintegrowana polityka relacji międzypokoleniowych dostarcza ważnych impulsów dla ogólnej polityki społecznej.

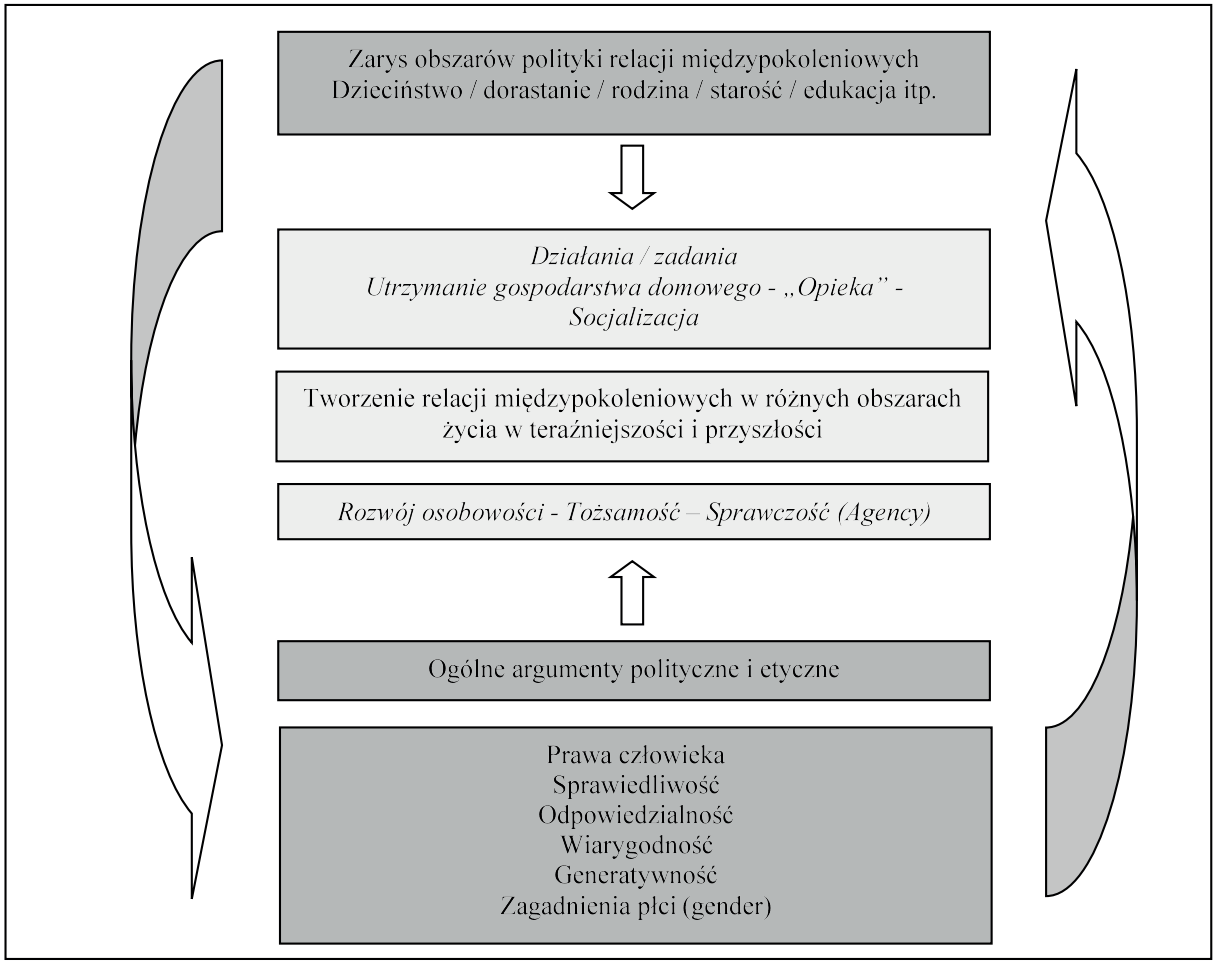

Synteza

6.60 „Pokolenia są opisywane i zliczane" (S. Weigel). Wszechobecność faktów powszechnie określanych jako pokolenia i relacje międzypokoleniowe wymaga perspektywy interdyscyplinarnej. Pozwala ona na jednoczesne budowanie pomostów pomiędzy teorią, praktyką i polityką. Zabiegi takie wymagają stosowania różnych metod badawczych i transferu wiedzy. Ich odpowiednio szczegółowe omówienie wymagałoby osobnego „kompendium". Niemniej nawet ten szkic pokazuje, że „kwestie międzypokoleniowe" stanowią dziedzinę, która jest zarówno fascynująca w ujęciu akademickim, jak i niezbędna w praktyce.